

OBRAZOVANJE DECE MANJINA NA KOSOVU

For every child
Health, Education, Equality, Protection
ADVANCE HUMANITY

unicef

Obrazovanje Dece Manjina na Kosovu

UNICEF/Kosovo
Januar 2004

Pripremljeno of strane:

Kayo Kasai

Institut za Međunarodne Studije Monterey

Škola za Studije Međunarodne Politike

Sadržaj:

Uvod	4
Opšte poteškoće prikupljanja podataka o deci iz manjinskih zajednica	4
Podaci i dokumenta o manjinskoj deci koja su dostupna od strane organizacija	5
Funkcije i intervencije za manjinsku decu od strane svake organizacije	5
Sistem Rukovođenja Informacijama o Obrazovanju	5
Glavni indikatori	6
Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije (MEST)	6
OEBS	6
Opštine	7
Etničke grupe: Srbi, Romi, Goranci, Bošnjaci, Turci, Aškalije, Egipćani, i Manjinska deca sa poteškoćama	8
Srpska deca	8
Romska deca	9
Deca Goranci	10
Bošnjačka deca	11
Turska deca	11
Deca Aškalija i Egipćana	11
Manjinska deca sa poteškoćama	12
Sveukupna situacija obrazovanja manjinske dece	12
Deca povratnici i funkcija UNHCR-a	13
Situacija IRL-a (Interno Raseljenih Lica)	13
Funkcije UNHCR-a i Opština vezane za povratak	14
Trenutna situacija dece povratnika	14
Preporuke	14
Reference	15
Fusnote	16

Uvod

Tokom četiri godine nakon rata, Privremene Institucije Samoupravljanja (PISG) na Kosovu i Unutrašnja Administrativna Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu (UNMIK) su učinile napore da poboljšaju bezbednost, vladavinu zakona i punu primenu ljudskih prava za svaku osobu na Kosovu bez obzira na njegovu/njenu etničku pripadnost.

Sa još uvek prisutnim etničkim tenzijama, visokom stopom nezaposlenosti, i sa relativno niskim standardom obrazovanja u poređenju sa Evropskim obrazovnim standardima, jedan od osnovnih principa razvoja je uspostavljanje otvorenog i kvalifikovanog obrazovnog sistema u kome svako dete ima pristup obrazovanju. Uspostavljanjem takvog obrazovnog sistema, deca će znati da imaju jednaka prava.

Da bi se izgradio ovakav otvoren i uključiv obrazovni sistem, nepohodno je da se prikupe precizni podaci kao i da se analizira svaki aspekt trenutne obrazovne situacije.

Na Kosovu postoji nekoliko manjinskih grupa: Srbi, Romi, Aškalije, Egipćani, Goranci, Bošnjaci, Turci, i Hrvati. Stanovništvo Kosova je procenjeno na 2 miliona. Među ukupnom populacijom, etničkih manjina je oko 10.88%. Dodatno, 43% ukupne populacije je ispod 19 godina starosti¹. Izračunjavajući broj dece iz manjinskih zajednica koristeći postojeće podatke, pomenute predhodno, procenjuje se da na Kosovu ima 93,600 dece iz manjinskih zajednica. Ipak, moramo uzeti u obzir i veličinu domaćinstava svake etničke grupe na Kosovu. Dok Albanci imaju 6.76 članova porodice, Srbi imaju 3.93 članova porodice u proseku. Albanci uobičajeno imaju dvoje do troje dece, dok Srbi uobičajeno imaju jedno ili dva deteta. Kao kontrast tome, ostale manjinske etničke grupe imaju 5.36 članova porodice². Uopšteno govoreći Romske porodice u proseku imaju četvoro do šestoro dece. U tom smislu, manjinske dece može biti i više od 10.88% ukupne populacije dece. U trenutnoj situaciji na Kosovu, teško je dati precizan podatak o deci manjina, zato što nije bilo cenzusa od 1991 godine i nijedna institucija nema podatke na tom nivou. Dodatno, iako se situacija stabilizirala od 1999 godine, još uvek postoji kretanje stanovnika unutar i izvan Kosova.

U pogledu obrazovanja, sistem na Kosovu se promenio tokom vremena. Dok je Albanska zajednica obrazovala svoj sopstveni nastavni program, nakon rata, Srpska zajednica još uvek koristi nastavni program iz Srbije. Dupli obrazovni sistem na Kosovu naziva se paralelni školski sistem. U turbulentnoj socijalnoj i političkoj situaciji, manjine na Kosovu često bivaju isključene iz ekonomskih aktivnosti i iz javnih usluga uključujući i obrazovanje. Nakon stabilizacije situacije, mnoga manjinska deca, posebno Aškalije, Romi i Egipćani su bila primorana da idu u Albanske ili Srpske škole, zavise od njihovog jezika ili vere.

Indeks Ljudskog Razvoja za Kosovo u 2001 godini pokazuje da oko 83% (procenjeno 713,800) od ukupnog broja dece ima pristup obrazovanju³. Ipak, rezultati Sistema Rukovođenja Informacijama o Obrazovanju (EMIS) pokazuju da je samo 423,000 dece pohađalo školu tokom 2002 godine⁴. U teškim političkim i socijalnim uslovima, pretpostavlja se da deca manjina imaju lošiji pristup obrazovnom sistemu

Ponovno naglašavajući, da bi se osnovao otvoren i uključiv obrazovni sistem na Kosovu, neophodno je da se prikupe precizni podaci i da se analizira stvarna situacija. Ovaj dokument će putem pojedinačnih intervjua i studija slučajeva sprovedenih na terenu ispitati funkcionisanje i sistem prikupljanja podataka međunarodnih organizacija na Kosovu, kao i situacije sa kojima se deca manjinskih zajednica suočavaju.

Opšte poteškoće prikupljanja podataka o deci iz manjinskih zajednica

Na Kosovu nije bilo popisa stanovništva od 1991 godine, koji je pre ratnih sukoba bio sproveden od strane vlade bivše Jugoslavije. Ovakva situacija stvara poteškoće pri prikupljanju podataka vezanih ne samo za decu manjina, nego i pri sagledavanju opšte situacije dece na Kosovu. Iako u Prištini, centru Kosova, Privremene Institucije Samouprave (PISG) postoje kao centralna vlast, transfer ovlašćenja od Administrativne Misije Ujedinjenih Nacija (UNMIK) je trenutno u toku, tako da ni Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i

Tehnologije (MEST), UNMIK, niti Organizacija za Bezbednost i Saradnju u Evropi Misija na Kosovu (OSCE) nemaju precizne podatke o deci.

Iako postoji Sistem Rukovođenja Informacijama o Obrazovanju (EMIS), koji je finansiran od strane Svetske Banke te kao takav funkcioniše od 2001 godine, njegovi sistemi i metodologije još uvek nisu dovoljno razvijeni. EMIS prikazuje bruto stopu upisa ali ne i neto stopu upisa; te zbog nepoznavanja ukupne brojke dece nije u mogućnosti da proceni broj dece koja izostaju iz školovanja ili one koja nisu ni upisana. Zbog ovih razloga, EMIS tim nema tačnih podataka o deci u školskoj dobi.

Uzimajući u obzir situaciju u kojoj posebno deca iz manjinskih zajednica imaju probleme pristupa obrazovnom sistemu na Kosovu, neophodno je da se prikupe tačni podaci o manjinskoj deci da bi se napravila strateška politika vezana za ostvarivanje otvorenog i uključivog obrazovnog sistema. Nedostatak jedinstvenog obrazovnog sistema, spomenuti paralelni školski sistem i drugačiji kurikulum, jedinstvene etničke kompozicije i karakteristike opština, te još uvek postojeće političke i etničke osetljivosti takođe predstavljaju poteškoće pri sagledavanju situacije dece iz manjinskih zajednica na Kosovu.

Podaci i dokumenta o manjinskoj deci koja su dostupna od strane organizacija, funkcije i intervencije za manjinsku decu od strane svake organizacije

SISTEM RUKOVOĐENJA INFORMACIJAMA O OBRAZOVANJU

Sistem Rukovođenja Informacijama o Obrazovanju je počeo sa radom u Junu 2001

u saradnji sa MEST-om i UNMIK-om, sa ciljem da uspostavi i održava preciznu bazu podataka vezanu za svaki aspekt obrazovanja na Kosovu⁵. Cilj je da ovakav sistem pruži donosiocima odluka resurse potrebne da analiziraju trenutnu situaciju obrazovanja te stvore stratešku politiku za obrazovanje na Kosovu.

EMIS istraživanja se sprovode dva puta godišnje, u Oktobru i Aprilu, koristeći Microsoft Excel. U procesu postoje tri nivoa: Školski nivo, Opštinski nivo i Centralni nivo. Na Školskom nivou, Direktori ili osoblje škole ubacuju podatke o deci u kompjuter. Izračunavanje se vrši automatski i rezultati se predaju svakoj opštini. Na Opštinskom nivou, službenik za obrazovanje svake opštine ima obavezu da prikupi podatke iz škola.

EMIS indikatori i prikupljeni podaci uključuju sledeće:
Forma 1: Učenici/preosnovno/predškolsko obrazovanje
Forma 2: Učenici od 1-og razreda do 12-og razreda
Forma 3: Učenici po godišnjem nivou, osoblje, i školske prostorije
Forma 4: Učenici sa Posebnim Potrebama u Predosnovnom/predškolskom obrazovanju
Forma 5: Učenici sa Posebnim Potrebama od 1-og do 12-og razreda
Forma 6: Školsko osoblje za Posebne Potrebe
Forma 7: Školske ustanove za Posebno Obrazovanje
Forma 8: Učenici sa Posebnim Potrebama po razrednim nivoima

Pogledati Apendiks 1

Na Centralnom nivou svi podaci koji se sakupe od opština se dalje šalju u centralnu bazu podataka. EMIS tim verifikuje podatke kontaktirajući svakog školskog direktora potvrđujući brojeve⁶.

GLAVNI INDIKATORI

Informacije u vezi učenika	Školsko osoblje	Škole sa posebnim
• Razredi i polovi	• Predmeti, polovi, i	
• Udaljenost od škole i polovi	kvalifikovani ili nekvalifikovani	Svi indikatori uključeni pod
• Etnička i polna pripadnost	• Etnička i polna pripadnost	"Informacije u vezi učenika" i
• Broj dece iz svake etničke grupe koja pohađaju Albanske škole ili Srpske škole	• Broj školskog osoblja (nastavnici, administrativno osoblje, pomoćno osoblje) po opštinama	"Školsko osoblje"
• Prikazuju broj učenika po opštinama		

EMIS 2002 školska godina

Neki od podataka su korisni za analiziranje obrazovne situacije na Kosovu. Na primer, kombinacije nekih formi pokazuju broj dece svake etničke manjinske grupe koja pohađaju Albanske ili Srpske škole. Forme takođe pokazuju proporciju polova dece svih etničkih grupa koja pohađaju škole kao i etničku kompoziciju nastavnika.

Ipak, veoma je teško iz podataka pretpostaviti potencijalne probleme sa kojima se suočavaju deca i škole, kao što su, dugo trajanje škole, nedostatak prostora, bezbednost, školski materijal, obrazovanje na maternjem jeziku, neredovno pohađanje, manjkavost, propuštanje časova, izostajanje iz škole nezavršavanje škole te nepohađanje škole. Na primer, dok forma sadrži indikatore udaljenosti i polova, ne može se proceniti u kojim opštinskim oblastima deca moraju preći određenu razdaljinu do škole, i koliko dece ne ide u školu zbog velike udaljenosti.

Dodatno, EMIS vođa tima, Gđa. Krasniqi je spomenula da trenutni EMIS podaci nisu neophodno tačni, zbog toga što osoblje u opštinama i školama nije naviklo da koristi kompjutere. Zbog toga je neophodno da se oni treniraju što će potrajati neko vreme. Takođe je navela da MS Excel program nije dovoljan i da njen tim nalazi da mnoge informacije nedostaju kao i da se javljaju greške u proračunima. EMIS tim je razvio novi softver koji se zove "Info Gather" i trenutno kontaktiraju sa svakom opštinom da bi potvrdili brojke. Prema Gđi. Krasniqi, još jedan problem sa kojim se suočavaju je taj da Srpske škole nisu kooperativne sa EMIS-om u procesu prikupljanja podataka. Iako su se Direktori Srpskih škola složili da šalju podatke EMIS-u, oni to u praksi ne čine⁷.

Problem ovde je u tome da tim još uvek nije osnovao mrežu za efektivno prikupljanje podataka kao i da se sa MEST-om nije razvila konstantna saradnja kojom bi se razvili indikatori i metodologija korisna za obrazovne analize. Tim planira da uključi nove indikatore kao što su brojevi napuštanja, pohađanje škole, stepen završavanja školovanja; ipak, oni još uvek nisu imali vremena da taj plan oblikuju.

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE I TEHNOLOGIJE (MEST)

MEST-ov dokument, "ŠKOLSKO OBRAZOVNE STATISTIKE" je u suštini isti dokumenat kao onaj koji je izdao EMIS-ov tim. On pokazuje broj dece koja učestvuju u predškolskom obrazovanju, osnovnim školama i srednjim školama, njihov etnički sastav i proporciju polova, zaposlene u obrazovanju na Kosovu, njihov etnički sastav i odnos polova i tako dalje. Ipak to se ne odnosi na napuštanje, na decu koja su izbačena iz škole, razloge za nepohađanje škole, kao i na faktore jednakosti kao što su daleko pešačenje do škole, nedostatak materijala, neprimerena oprema kao i zastareo nastavni program.

MEST takođe ima i podatke od Kosovskih Snaga (KFOR). Istraživanja KFOR-a uključuju imena škola, ukupan broj dece koja pohađaju svaku školu, etničku pripadnost učenika u svakoj školi, koje su podeljene na Albanske, Srpske i Ostale. Čini se da KFOR-ovi podaci nisu uključeni u analize MEST-a.

Prema Gdin-u. Ud Din, Međunarodnom Savetniku u Odeljenju za Zajednice I Polove pri MEST-u, kada MEST dobije podatke i završni dokument od strane EMIS tima, oni će potvrditi tačnost podataka tako što će kontaktirati svaku opštinu⁸. To je dupliranje procesa provere EMIS-ovog tima. Pretpostavljeno je da nema dodatnih analiza od strane MEST-a. Interakcija ili razmena informacija između timova MEST-a i EMIS-a u smislu da bi se razvila metodologija ili pokazatelji za analizu EMIS-a je na veoma niskom nivou.

OEBS

Kao organizacija bliska UNMIK-u, i Odeljenje za Demokratizaciju i Ljudska Prava i Vladavinu Zakona te Sekcija za Ne-Diskriminaciju OEBS-a na Kosovu rade na pitanju obrazovanju manjina na Kosovu, iako ni jedno odeljenje nema precizne podatke o deci. Odeljenje za Demokratizaciju ima osam terenskih kancelarija širom Kosova. Cilj ovog odeljenja je da prikupi fondove za kancelarije na terenu da bi predložili projekte koji bi izašli u susret potreba-

ma regiona. Odeljenje Demokratizacije planira da stupi u kontakt sa centralnim vlastima kao i sa lokalnim administracijama da bi promovisali osnivanje obrazovnog sistema uključivog za manjinsku decu, iako za sada nemaju strateški plan⁹.

Odeljenje je održalo "Regionalni Okrugli Sto za Obrazovanje Roma, Aškalija, Egipćana na Kosovu" tokom 29-og i 30-og Jula 2003 godine u saradnji sa MEST-om. Njihov cilj je bio da se razgovara o tri izazova vezana za razvijanje nacionalne strategije za obrazovanje na Kosovu: "Nisko učestvovanje Roma, Aškalija i Egipćana u svim obrazovnim sektorima kao i visoka stopa napuštanja školovanja", "Treninzi nastavnika za Rome, Aškalije i Egipćane", kao i "Obrazovanje za Romsku decu na Romskom Jeziku". To je bila istorijska konferencija u smislu da su na njoj učestvovali i predstavnici Romske i Srpske zajednice i da su se čuli i njihovi stavovi. MEST bi trebao da radi na iscrpnoj strategiji u vezi obrazovanja manjina do kraja Decembra 2003.

Intervencija Odeljenja za Ljudska Prava ide uglavnom u pravcu da podrži centralne i opštinske vlasti putem distribucije artikala i održavanja radionica u vezi ljudskih prava za službenike.

Što se tiče obrazovanja za manjine, iako OEBS nije mnogo implementirao do sada, OEBS će se fokusirati na dostupnost obrazovanja svoj deci, posebno za Romsku decu, kao i na situaciju vezanu za trenutno stanje u obrazovanju na Kosovu. OEBS-ovo Odeljenje za Ljudska Prava planira da pokrene istraživanje na temu "Obrazovanje na maternjem jeziku" najverovatnije ove godine, da bi se sagledala situacija u vezi obrazovanja na maternjem jeziku dece na Kosovu¹⁰.

OPŠTINE

Dok je veoma teško da se dobiju informacije o deci manjinama u centru Pristina/Prištine, neki zaključci ili informacije, da bi se shvatila situacija manjinske dece, su dostupni na opštinskom nivou. U nekim opštinama, posebno u etnički komplikovanim opštinama, Službenici Lokalnih Zajednica su raspoređeni od strane UNMIK-a da bi zaštitili lokalne

zajednice kao i da bi izgradili kapacitete opštinskih službenika.

U mnogim slučajevima, Službenik za Lokalne Zajednice ima tim Opštinskih Službenika za Zajednice koji predstavljaju svaku etničku grupu. Službenici za Lokalne Zajednice i njihov tim osnivaju dobar odnos sa lokalnim zajednicama i blisko rade sa njima. Zbog toga Službenici za Lokalne Zajednice i Opštinski Službenici za zajednice razumeju situaciju u vezi školovanja dece iz svake etničke grupe, njihove potrebe, probleme sa kojima se suočavaju manjinska deca, školskim osobljem, materijalom, nastavnim programom, dok neke opštine imaju i evidenciju o broju dece koja su van škole

Zbog potreba da apliciraju za obrazovne budžete, oni vode evidenciju o broju dece koja su registrovana u školi po razredima i etničkoj pripadnosti, školskom sistemu (redovna ili satelitska škola i broj smena). Ako je aplikaciona forma standardizovana u svim opštinama i indikatori uključuju decu koja izostaju i koja su van škole, pol, kao i neke primedbe koje se odnose na obrazovne probleme kao što je udaljenost od mesta školovanja, školske ustanove ili uznemiravanja, to može obezbediti veoma korisne podatke da bi se analizirala situacija i razvila strategija obrazovanja na Kosovu.

Lokalni službenici za obrazovanje (SEO/REO, MDE) u mnogim opštinama isto tako redovno sakupljaju informacije o manjinskoj deci u školama. To se može smatrati korisnim izvorom informacija.

Etničke grupe: Srbi, Romi, Goranci, Bošnjaci, Turci, Aškalije, Egipćani, i Manjinska deca sa poteškoćama

SRPSKA DECA

U pogledu obrazovanja manjina na Kosovu, postoje dva glavna pitanja koja treba spomenuti: (1) Srpski paralelni školski sistem i (2) obrazovanje za decu Roma, Aškalija, i Egipćana.

Nakon što je Albanska zajednica implementirala svoj sopstveni kurikulum, Srpska zajednica je zadržala obrazovni sistem i kurikulum Srbije, zajedno sa ostalim vezama sa Beogradom kao što su penzije, zdravstveno osiguranje, plate, te socijalna primanja. Tenzije koje su i dalje prisutne sa Albanskom zajednicom, ponos na Srpski dobro uspostavljen obrazovni sistem sa dugim istorijatom, duboko ukorenjenim nepoverenjem u međunarodnu zajednicu, kao i sistem duplih plata za Srpske nastavnike od strane UNMIK-a i Srpske vlade su osnovni faktori koji prouzrokuju da se Srpska zajednica drži paralelnog sistema.

U Srpskim zajednicama, Srbi tradicionalno teže ka obrazovanju. Službenici za obrazovanje u Srpskim enklavama, nastavnici u Srpskim školama, kao i opštine, svi insistiraju da sva Srpska deca pohađaju škole te nema napuštanja kao i dece van škola u njihovim zajednicama. Škole imaju manje smena (jednu ili dve) zbog manjeg broja dece u poređenju sa Albanskim školama kao i obezbeđen transport ako je potrebno. U opštini Gnjilane nema više KFOR-ove pratnje za školsku decu ali zajednica organizuje timove da nadgledaju putovanja dece zbog bezbednosti¹¹.

Dok Srpske zajednice insistiraju da sva Srpska deca imaju pristup obrazovnom sistemu, u intervjuu sa Službenikom za Lokalne Zajednice otkriveno je da uopšteno postoje tri glavne brige.

Kao prvo oni se suočavaju sa poteškoćama u ostvarivanju odnosa sa UNMIK-om. Kao što je spomenuto predhodno duboko ukorenjeno javno nepoverenje u međunarodne organizacije, i zabrinutost zbog gubljenja veza sa Srbijom, čine UNMIK-ove obrazovne smernice neodržive za Srpske obrazovne vlasti. Neki Srpski obrazovni eksperti insistiraju na tome da UNMIK odbija da finansira Srpske škole samo zato što nisu multi-etničke. Njihovo sporenje sa UNMIK-om dovodi do toga da se smatraju nevoljnima za saradnju od strane međunarodnih organizacija. Etnički identitet, ozbiljna finansijska situacija, te pritisak od strane UNMIK-a dodatno su povećali njihove dileme.

Drugo, dok su sva Srpska deca završila osnovno obrazovanje, veoma je teško za Srbe da imaju pristup višem obrazovanju, zbog toga što ima svega nekoliko srednjih škola. Srpska deca iz enklava u južnom delu Mitrovice, da bi pohađala srednju školu, moraju da nađu smeštaj blizu škola, što dovodi Srpska domaćinstva u finansijske poteškoće¹². Iako je nekada bila praksa da neke Srpske porodice napuste Kosovo i odu za Srbiju zbog nedostatka pristupa višeg obrazovanja i osećaja nepodudaranja prema integraciji u Kosovsko društvo, ta praksa je u opadanju od kada se Srpski fakultet vratio na severno Kosovo. Povratak Srpskog fakulteta na Kosovo datira od 2002 godine.

Treće, posebno u školama u Srpskim enklavama koje su okružene Albanskim zajednicama, nedostatak materijala i nizak kvalitet nastave su problematični. Fizička situacija čini se dosta drugačijom između regiona u kojima dominiraju Srbi kao što je severni deo Mitrovice i izolovanih Srpskih enklava kao što su Goraždevac u opštini Peć i Štrpce u Gnjilanskoj oblasti. Na primer, Službenik za Lokalne Zajednice u opštini Peć, Gđa. Gana insistira na tome da je kvalitet obrazovanja veoma nizak kao i da je plan zastareo. Ona je takođe izjavila da ima nedostatak kvalifikovanih nastavnika¹³. Izveštaj o proceni treninga za nastavnike prvog razreda koji je urađen od strane Friends of Children pokazuje da ima ozbiljnog jaza između K-Srpskih nastavnika iz južnog i centralnog dela Kosova. Ove zajednice su potpuno izolovane, nedostatak slobode kretanja prouzrokuje nedostupnost nadgledanja

Srpskim obrazovnim vlastima iz paralelnog sistema.

Zbog postojeće situacije, u nekim zajednicama, lideri tih zajednica nastoje da imaju direktan politički uticaj na obrazovanje u enklavama¹⁴. Službenik za obrazovanje u Štrpcu je takođe spomenuo da Srpska deca i njihovi reditelji osećaju strah od uznemiravanja dok idu ka školi¹⁵.

ROMSKA DECA

Dok obrazovna pitanja u Srpskim zajednicama sadrže u sebi politički osetljive okolnosti, Romska deca se susreću sa više socijalnim problemima. Romska populacija je istorijski trpela diskriminaciju još od pre rata širom Evropskog regiona. Oni imaju težak pristup javnim uslugama uključujući obrazovanje, i zbog toga je njihova pismenost na niskom nivou. Isto tako imaju veoma ograničen pristup ekonomskim aktivnostima i zbog toga ostaju izuzetno siromašni. Bivajući isključeni iz zajednice motivacija za život nekih Roma može biti veoma niska. Takva socijalna situacija kao i očaj zbog nepoboljšavanja životnih uslova su uticali i na pohađanje škole od strane Romske dece.

Ponovno, nema tačnih podataka o Romskoj deci, posebno u pogledu nepohađanja iste i dece van škole. Međutim, neki podaci kao i studije slučajeva obezbeđene od opština pružaju uvid u situaciju obrazovanja Romske dece.

Na primer, u opštini Prizren, dok 259 dece Roma, Aškalija i Egipćana pohađa školu, ukupno 220 dece iz iste etničke zajednice ne pohađa školu. To znači da oko polovine dece Roma, Aškalija i Egipćana u Prizrenu ne pohađa školu¹⁶. U Gnjilane opštini, ima 1160 Romskih porodica i sva deca iz tih porodica ne pohađaju redovnu školu¹⁷. Važno je napomenuti da je to opšta situacija širom Kosova.

Dostupnost obrazovanja za Romsku decu zavisi od regiona i zajednica: kao i da li se zajednica, opština ili NVO obraća Romskoj deci ili ne. U srećnim slučajevima oni mogu imati pristup obrazovanju kroz nadokandu

časova ili u privatnim školama koje vode NVO, zajednica ili opština.

Za Romsku decu nadoknada časova je ključna da bi se pohađala redovna nastava u kojoj se uči na Albanskom ili na Srpskom jeziku, i jedan od razloga zašto Romska deca nepohađaju školu je nedostatak jezičkog izražavanja. Iako UNMIK i MEST sada rade na nacionalnoj obrazovnoj strategiji uključujući i pravo na obrazovanje na maternjem jeziku, takvo okruženje u praksi nije još razvijeno.

Nadoknada časova, ipak, ima neka ograničenja. Sa finansijskim poteškoćama ili nedostatkom fondova, mnoge organizacije su primorane da prekinu sa organizovanjem nadoknade časova. Nakon završetka nadoknade časova, neka deca su upisana u redovnu školu, ali neka nisu. U mnogim slučajevima neškolanja, roditelji ih ne ohrabruju da idu u školu. Treba se isto tako pozabaviti sa niskim obrazovnim nivoom Romskih roditelja. Neke škole odbijaju da prime Romsku decu zbog diskriminacije koja je proizašla od pogrešnog shvatanja Romskih životnih uslova. Takođe je naglašeno da registracija ili tranzicija ka redovnim školama, nakon završetka časova nadoknade je veoma teška u nekim opštinama zbog specifičnih okolnosti ili kapaciteta tih opština¹⁸. Potrebno je uspostaviti široku regulative na opštinskom nivou kako bi se sistematski uključila manjinska deca u zajednicu i u obrazovni sistem, kao što je isto tako potrebno dalje raditi sa školskim administracijama i nastavnicima na pitanju eliminisanja diskriminacije.

Životni uslovi kao i niska spoznaja o važnosti obrazovanja su takođe faktori koji sprečavaju Romsku decu da pohađaju školu.

U kampu za Raseljena Lica u Plementini troje dece jedne žene su umrle u toku dve nedelje, a samo mesec dana pre nego što je ovo istraživanje sprovedeno. Doktor koji je u kampu i osoblje NVO-a pretpostavljaju da su deca umrle zbog nebrige i loših higijenskih uslova. Takođe su pronašli ranu na donjem delu leđa jednog od dece¹⁶. U kolektivnim centrima u Gjilan/Gnjilanu, nizak moral ispoljen prekomernim korišćenjem alkohola i cigareta imaju problematičan uticaj na decu u centrima. Neka deca u centrima počinju da piju alkohol i da puše sa 14 ili 15 godina²⁰. Prema osoblju

NVO-a u Romskoj zajednici u ?akovici u opštini Peć, 80% Romskih, Aškalijskih i Egipatskih porodica skuplja otpatke kako bi preživelo. Procenjeno je da se 60% Roma u zajednici smatra alkoholičarima. Neka od dece koja su došla u prostorije Betanija su zatražila pomoć od nasilja u porodici²¹. Iako ovaj NVO radi sa Romskom zajednicom multilateralno, osoblje

STUDIJA SLUČAJA 1:

Romska zajednica u Opštini Prizren

U Romskoj zajednici u gradu Prizrenu, sedam porodica je živelo u nekoliko kuća više od 35 godina. Svaka porodica ima od četvoro do šestoro dece. Zbog nepravilne ishrane dečije oči su širom otvorene i izgledaju mlađe nego što inače jesu. Većina dece ne pohađa školu a neki od njih povremeno idu na nadoknadu časova. Pretpostavlja se da higijenski uslovi nisu dovoljno dobri.

Imaju troja kolica koja im pomažu u preživljavanju. Zараđuju jedan ili dva evra dnevno po jednim kolicima. Mnoga deca rade po Kosovskim gradovima, prodajući cigarete ili nose robu na pijacama. Ipak Romska deca su isključena čak i iz rada dece na pijacama, zbog toga što im je teško da dobiju posao. Bez obzira na teške uslove rada, Romska deca biraju da rade po ceo dan kako bi pomogla svojim porodicama i ne pohađaju školu.

Ista situacija se može videti i u ?akovici u Peći, gde Romska zajednica bez ikakve pomoći od strane organizacija živi u okrutnom okruženju. Njihova situacija je nekada čak i gora od situacije onih koji su u kampovima za Raseljena Lica ili u centrima.

STUDIJA SLUČAJA 2:

Kamp za Raseljena Lica u Plemetini

U kampu za RL u Plemetini ima 272 lica ispod 15 godina starosti. Među njima, samo 48 dece je završilo osnovnu školu, dok je 69 dece napustilo školovanje. Dvadeset osmoro dece je završilo srednju školu, a dvoje je nekoliko godina pohađalo univerzitet²².

U ovom kampu, na primer, Romska deca su išla u Srpsku školu od prvog razreda; ali, školski autobus jednom nije došao u kamp i Romska deca su propustila školu taj dan, zbog toga su prestali da pohađaju školu. Iako su neki NVO-i pokušavali da ubede Romske roditelje da uvere decu da idu u školu, nakon što su oni napustili kamp, situacija se vratila na početak ili se čak i pogoršala. Romski roditelji su voljni da nateraju svoju decu da idu u školu kada imaju pogodnosti kao što su doručak, ručak, ili besplatan materijal. Osoblje NVO-a je pomenulo da se to dešava u mnogim Romskim zajednicama. Kao što je pomenuto gore, mala spoznaja važnosti obrazovanja među Romskim roditeljima je uglavnom bazirana na njihovim niskim obrazovnim nivoima, kao i na beznađu društva i tome se treba obratiti na strateški osmišljen način.

priznaje da je uticaj na zajednicu veoma mali kao i da trpe nedostatak fondova. Na opštinskom nivou, neophodno je obratiti se zajednici na više načina, kako iz perspektive obrazovnih i sektora socijalne pomoći.

Prisustvo Romskih devojaka u školi je relativno nisko u poređenju sa ostalim etničkim grupama. Tradicionalno, Romske devojčice se udaju u ranom detinjstvu. Takođe se još uvek dešava da su Romske devojčice otete ili prodane kao neveste. U situaciji gde Romska deca koja završe osnovno obrazovanje teško mogu očekivati jednak pristup ekonomskim aktivnostima, Romski roditelji teže ka tome da obrazovanju devojčica ne posvećuju pažnju uopšte. Pojedini Romski roditelji iskazuju da se boje mogućnosti da im kćerke budu otete tokom putovanja do škole i natrag.

DECA GORANCI

Goranci su na Kosovu skoncentrisani u Opštini Dragaš na području Prizrena. Opština Dragaš je sastavljena od 65% Albanskog stanovništva u severnom delu i 35% Goranaca, što predstavlja oko 1400 stanovnika, u južnom delu opštine²³. Goranci su dosta dobro integrisani u Albansko društvo te na samoj površini odnosa između dve etničke grupe problemi nisu vidljivi.

Tokom 2002-ge školske godine 1,520 dece Goranaca je pohađalo osnovno obrazovanje dok je njih 153 pohađalo srednjoškolsko obrazovanje. Sva deca Goranaca pohađaju etnički mešane Albanske škole. Albanska deca nastavu pohađaju na Albasnkom jeziku po Kosovskom kurikulumu, dok deca Goranci pohađaju nastavu na Srpskom ili Bošnjačkom u skladu sa Srpskim kurikulumom. Njihov concept obrazovanja je veoma sličan Srpskom; stoga Goranci posvećuju dužnu pažnju obrazovanju. Stopa upisa devojčica je veoma visoka te u ovom regionu među decom Gorancima nema izostajanja ili dece koja ne pohađaju školu.

U pogledu obrazovnog sistema, postoje četiri osnovne škole koje su etnički mešane. Od prvog do četvrtog razreda deca pohađaju školu od jedne smene u svojim selima. Od petog do osmog razreda, deca idu u satelitske škole sa dve smene. U ovom slučaju, udaljenost od

kuće do satelitske škole te promena škole u petom razredu ne utiče na njihovo školovanje. Službenici za Lokalne Zajednice naglašavaju da

STUDIJA SLUCAJA 3:

Deca i NVO aktivnosti u Skenderaj/Srbici

U Srbici, postoji lokalna NVO-a, Komitet za Zastitu Prava Dece, koji je tehnički podržan od strane Save the Children. Ova NVO-a pruža deci priliku da koriste kompjutere, posećuju zajednice u susedstvu, te da se druže sa decom iz drugih opština. U skladu sa konceptom da su "Deca eksperti za decu", Komitet za Zastitu Prava Dece od 2002-ge godine implementira "Aktivnosti za decu van škole" u Likovcu i Qirezu. Ovaj projekat ima za cilj smanjivanje broja dece koja izostaju iz škole putem aktivnog učestvovanja dece. U ovim aktivnostima deca koja su uključena u projekat posećuju decu koja ne pohađaju školu. Razgovaraju sa ovom decom i njihovim roditeljima i pokušavaju da ih uvere da se vrate u školu. Tokom pilot projekta, 10 dece koja su izostala iz školovanja vratila su se natrag u školu.

Srbica je jedan od najsiromasnijih regiona na Kosovu. Osoblje ovog NVO-a naglasava da postoji oko 50 dece radnika na prostoru Srbije. Slično kao u ostalim opštinama, ova deca uopšte ne pohađaju školu. Zbog ekonomskih razloga i tradicionalnih polnih razlika, devojke imaju manji pristup obrazovanju nego dečaci.²⁴

postoji dovoljan broj kvalifikovanih nastavnika, ali se suočavaju sa nedostatkom materijala, iako su neki eksperti zabrinuti pretpostavkom da je broj nekvalifikovanih nastavnika u Dragašu veći negoli u drugim područjima. Kurikulum u upotrebi je iz Srbije, dok je nastavni materijal iz Bosne. Što se tiče obrazovanja na maternjem jeziku, Goranci govore Albanski sa Albancima dok se obrazuju na Srpskom jeziku.

Dok se zbog političkih razloga Goranci identifikuju sa Bošnjacima, u pogledu obrazovanja Goranci se vežu za Srbiju.

BOŠNJAČKA DECA

Bošnjaci su skoncentrisani u opštinama Priština, Prizren, Peć, i Mitrovica. Relativno dobro integrisani u Albanske zajednice, imaju pristup obrazovnom sistemu. Bošnjačka deca pohađaju Bošnjačke škole, dok neka od njih pohađaju multietničke škole. U Vitimirici u opštini Peć, škole su etnički mešane sa Romima, Aškalijama i Egipćanima gde se nastava odvija na Albanskom jeziku za Albansku decu te na Bošnjačkom i na Albanskom za Bošnjačku decu. Zbog sličnosti njihovog jezi-

ka sa Srpskim, Bošnjaci su integrisani u Srpske zajednice i imaju pristup Srpskim ustanovama uključujući obrazovni sistem u regionima Prištine i Prizrena²⁵.

Porivajući se na izjave osoblja NVO-a koji rade na pitanjima obrazovanja manjina na Kosovu te opštinskih Službenika za Lokalne Zajednice, neke od glavnih prepreka vezanih za obrazovanje Bošnjaka su otežani pristupi višem obrazovanju i jezik. Na primer, u opštini Peć, postoji samo jedan razred u srednjoj školi za Bošnjake koji pohađa 30 učenika. Njihovi nastavni materijali su nedovoljni i na Albanskom su jeziku²⁶. U ovom smislu, osnovno obrazovanje je od presudne važnosti za Bošnjačku decu i Bošnjački roditelji cene predškolsko obrazovanje koje pomaže njihovoj deci da razviju poznavanje jezika što im omogućava veće šanse za završetak osnovnog obrazovanja²⁷.

TURSKA DECA

Procenjuje se da 12,000 Turskih stanovnika živi na području regiona Prizrena dok od ovog broja njih oko 5,000 živi na području mahale²⁸. Oni su dosta dobro integrisani u Albanske zajednice. Takođe postoje manje Turske zajednice u regionima Prištine, Mitrovica i Gnjilana. U opštini Prizren, Turska deca imaju pristup obrazovnom sistemu. U opštini Mitrovica, iako postoji Turska škola koja obezbeđuje obrazovanje za Tursku decu, istu pohađa samo troje Turske dece²⁹. Obrazovna situacija je nešto povoljnija za Tursku decu jer imaju stipendije koje obezbeđuje Turska vlada. Na nacionalnom okruglom stolu koji je održan u Prištini, iako je postojala značajna rasprava o potrebi da se slične školarine obezbede i za decu ostalih manjinskih zajednica, MEST je istakao nepovoljnu finansijsku situaciju kao glavnu prepreku.

DECA AŠKALIJA I EGIPĆANA

Aškalije i Egipćani žive uglavnom na području regiona Prištine, Prizrena i Peći. Dok deca imaju pristup obrazovanju u Albanskim školama zbog njihovog jezika, odvojenost od Roma i samoopredeljenje je veoma različito. Na primer, osoblje NVO-a koji radi u opštini ?akovica u

regionu Peći naglašava da se ovi predstavljaju kao Romi, Aškalijski Egipćani u skladu sa opštinskim smernicama za dobijanje pomoći³⁰. Oni su takođe izloženi diskriminaciji.

MANJINSKA DECA SA POTEŠKOĆAMA

Na Kosovu, deca sa poteškoćama su pogotovu ugrožena. Vezano za etničke grupe ili geografsku lociranost, roditelji se osećaju posramljeno i kriju svoju decu sa poteškoćama. Stoga je, čak i na nivou opština ili NVO-a, teško doći do preciznih podataka o broju dece sa poteškoćama. Iako EMIS istraživanje pokazuje da neka od dece sa poteškoćama pohađaju školu, takozvanu 'specijalnu školu', UNHCR službenici za zaštitu u terenskim kancelarijama i Službenici za Lokalne Zajednice u opštinama smatraju da deca sa poteškoćama jedva da imaju pristup obrazovnom sistemu. U samo nekoliko opština kao što su Peć i Dragaš, postoje jedna ili dve škole koje pružaju obrazovanje deci sa poteškoćama. One su, međutim, smeštene uglavnom u Albanskim sredinama i manjinska deca sa poteškoćama nemaju pristup obrazovnom sistemu. U opštini Peć, Srpsko dete sa poteškoćama KFOR prati iz Srpskog sela do škole³¹. U severnoj Mitrovici, postoji 'specijalna škola' koja obezbeđuje osnovno obrazovanje za Srpsku decu sa poteškoćama iz opština Mitrovica i Zvečan. U

STUDIJA SLUCAJA 4:

Deca radnici na Kosovu

Deciji rad je široko rasprostranjen fenomen na Kosovu. U većini većih gradova, vidljiva je pojava da mnoga deca prodaju cigarete, staraju se o trgovini, te prenose robu na tržnicama.

Svaki grad ima svoje karakteristike vezane za deciji rad. Na primer, u centru Prištine, deca obilaze kafece prodajući cigarete ili kartice za telephone. U lepšim gradovima, kao što je Prizren, deca slikaju posetioce u kaficima. U Uroševcu, koji je poznat po svojoj velikoj trznici, mnoga deca prodaju robu na tezgama ili prenose istu kolicima.

Smatra se da većina ove dece radi nakon škole, međutim, pojedina deca u relativno siromasnim područjima kao što je Srbica te Romska deca rade po ceo dan i ne pohađaju školu.

opštinama Zubin Potok i Leposavić, obrazovna odelenja za decu sa poteškoćama su takođe otvorena pri postojećim osnovnim školama.

Sveukupna situacija obrazovanja manjinske dece

Kao rezultat istraživanja i intervjuja, čini se duge distance pri putovanju do mesta školovanja i bezbednost nisu problemi u školovanju manjinske dece kao što su mnoge međunarodne organizacije ili NVO-i analizirali u svojim izveštajima, niti je problem situacija u kojoj postoji veći broj dece sa kriznih područja ili deca povratnika kao što to ističe MEST³². Međutim takođe je istinito da se manjinska deca i njihovi roditelji osećaju nesigurno u vezi školovanja.

Za manjinsku decu, ili takođe i roditelje i nastavnike iz manjinskih zajednica, "ekonomska situacija ili nedostatak materijala", "jezik" i "percepcija" su glavni problemi. U pogledu izostajanja i dece van škole, ekonomske prepreke ili nedostatak nastavnog materijala su osnovni faktori koji sprečavaju manjinsku decu u pohađanju škole. Pogotovu mnoga Romska deca rade kako bi pomogla svojim porodicama, kao što čine i Albanska deca u relativno siromašnim zajednicama kao što su Srbica na području regiona Mitrovica. U mnogim slučajevima vezanim za Romsku decu, njihovi roditelji takođe ne ohrabruju svoju decu da pohađaju školu zbog ekonomskih razloga.

Obrazovanje na maternjem jeziku je takođe važan faktor koji treba biti uzet u obzir. Većina etničkih manjinskih grupa ima nedostatan ili nikakav pristup obrazovanju na maternjem jeziku, te je stoga neophodno obezbediti deci dodatnu pomoć u vidu časova nadoknade. Časovi nadoknade se sprovode kako na njihovim maternjim jezicima tako i na drugom jeziku obrazovanja. Oni pomažu deci da nadoknade znanje i steknu uslove da se uključe u redovne časove, dok u isto vreme njeguju njihove maternje jezike. U pojedinim zajednicama, manjinska deca moraju koristiti više od jednog jezika u skladu sa situacijom vezanom za školu, zajednicu ili porodicu. Dok pojedina manjinska deca iz određenih etničkih grupa pohađaju Albanske škole u određenim regionima, pojedina deca iz istih etničkih grupa pohađaju Srpske škole u drugim regionima. Obrazovanje na maternjem jeziku je stvaran izazov vezan za uspostavljanje multietničkog obrazovnog sistema na Kosovu.

Službenik za zaštitu pri UNHCR-ovoj kancelariji u Gnjilanu, G-đa Marie Wholen ističe da postoji problem "percepcije". Za etničke manjine koje žive u multietničkim regionima, bilo da pohađaju Albanske ili Srpske škole, implicitno se veže etnička povezanost sa jednom ili drugom etničkom grupom. Roditelji, nastavnici, predstavnici zajednica se pribojavaju gubljenja veza sa ili izloženosti uznemiravanju od strane druge etničke grupe. Ovo je posebno naglašeno među zajednicama čija deca pohađaju časove nadoknade ili privatne škole. Ovo je dilemma za obrazovne aktiviste uključujući nastavnike i osoblje NVO-a koji pokušavaju da obezbede bolje uslove za obrazovanje manjinske dece, te su izloženi pritiscima ubrzane integracije u druge etničke grupe od strane UNMIK-a.

Svaka od trideset opština na Kosovu ima svoje vlastite karakteristike u pogledu etničkog sastava, političke osetljivosti, te geografske lokacije. Neophodno je sprovesti široko regionalno istraživanje u cilju analiziranja situacije.

Deca povratnici i funkcija UNHCR-a

SITUACIJA IRL-A (INTERNO RASELJENIH LICA)

UNHCR procenjuje da se oko 7,100 ljudi vratilo na Kosovo od 2000-te godine sa najviše povratnika od 2,800 u 2002 godini. Među njima, Srba je 3,900 (55%), slede Aškalije/Egipćani sa 1,650 (24%), Romi 720 (10%), te potom Albanci sa 380 povratnika (5%) i Bošnjaci sa 340 (4%)³³. Srbi su se vratili u region Serbs Pristine/Prištine ili Srpske enclave kao što su Prizren i Orahovac u regionu Prizrena, Istok u regionu Peći, i Obilić u regionu Prištine. Romi su se uglavnom vratili u regione Prištine i Gnjilana. Aškalije su se vratile u regione Prištine i Peći, Bošnjaci u Prizren i Peć, Goranci u Prizren, te Albanci u Gnjilane i Mitrovicu³⁴.

UNHCR procenjuje da se oko 235,000 IRL-a sa Kosova nalazi u Srbiji i Crnoj Gori³⁵.

Etnička pripadnost	IRL u SCG	Etnička pripadnost	IDPs in FRY
Srbi	161,175	Romi	28,655
Crnogorci	17,970	Aškalije	79
Albanci	1,596	Egipćani	983
Muslimani	4,074	Nedeklarisani	9,895
Goranci	2,933	Ostali	1,693
Ukupno			229,053

IRL-a sa Kosova u Srbiji i Crnoj Gori, UNHCR, Januar 2003 godine

TRENTNA SITUACIJA DECE POV RATNIKA

Na Kosovu, postoji jedan kamp za IRL-a u Plemetini u regionu Prištine, četiri Kolektivna Centra u Gnjilanu, tri kampa za IRL-a za raseljene Rome, te 16 kolektivnih centara za Srpska raseljena lica u regionu Mitrovica. Populacija u kolektivnim centrima na području Gnjilana je uglavnom sastavljena od Srba uz jednu porodicu Roma, dok su smešteni u ostalim kampovima uglavnom Romi, Aškalije i Egipćani. Procenjeno je da se oko 640 dece nalazi u Mitrovici, 110 dece u Gnjilanu, i 300 u Prištini³⁶.

Svi smeštaji osim kampa za IRL-a u Plemetini su predate od strane UNHCR-a UNMIK-u te su sad za njih zadužene opštine. Opštine su ih predale lokalnim zajednicama ili NVO-ima. Stoga su životni uslovi u njima prilično različiti zavisno od strukture i načina upravljanja. Pretpostavlja se da su životni uslovi u kampovima ili skloništima prilično teški usled ozbiljne finansijske situacije sa izuzetkom kampa Česmin Lug u Mitrovici i kolektivnih centara u Gnjilanu. Higijenski uslovi i obrazovna podrška u kampu Česmin Lug su prilično dobri. Kampom Česmin Lug rukovodi Norwegian Church Aid, kao UNMIK-ov implementarni partner, dok su obrazovne mogućnosti obezbedene putem časova nadoknade i socijalne mobilizacije roditelja od strane Francuskog NVO-a, Caritas France. Kolektivni centri u Gnjilanu se finansiraju od strane Srpske vlade.

Ukupno gledajući, moral je veoma nizak i pretpostavlja se da alkoholizam, pušenje, teški uslovi života imaju negativan uticaj na decu u skloništima.

Pozivajući se na terenske službenike UNHCR-a i Službenike za Lokalne Zjednice u opštinama, ukupno gledajući povratnici i IRL-a su integrisana u većini zajednica i deca imaju pristup obrazovanju.

STUDIJA SLUČAJA 5:

Kamp Česmin Lug

U kampu Česmin Lug u severnoj Mitrovici, smesteno je otprilike oko 110 dece Roma, Aškalija i Egipćana. Zsigurno ne sva, ali većina dece pohađa redovnu školu što je rezultat implementacije časova nadoknade u poslednje dve godine koji su podržani od strane UNICEF-a i implementirani od strane Caritas France. Osnovna škola, u koju su deca upisana u redovno obrazovanje je jedna od škola prijatelja dece. Ove škole prijatelji dece su od velike važnosti kada je u pitanju adekvatna i održiva integracija Romske dece.

Nakon škole, deca se vraćaju u kamp gde imaju 2 sata dodatnih časova. Za decu u prvom razredu kurikulum koji uključuje čitanje i pravilno ponašanje se sprovodi na Srpskom i Romskom jeziku. Za decu od drugog do petog razreda, matematika i čitanje se izvode na Srpskom jeziku. Kako bi se održao njihov jezički identitet obezbeđuju se časovi Romskog jezika za decu. Situacija vezana za školovanje je i ovde ista. Roditelji ne ohrabruju svoju decu da idu u školu. Pogotovo je stopa pohađanja škole među devojkama veoma niska.

Ipak, Caritas France čini izuzetne napore da se poboljša njihova životna situacija: organizovanjem lokalnih sesija sa majkama koje pomažu nastavnicima pri časovima nadoknade te organizovanjem dana čišćenja kako bi se povećalo učestvovanje i svesnost stanovnika kampa.

Životni uslovi u kampu su prilično dobri. Ulice u kampu su čiste, barake su obojene, dok deca izgledaju zdravo. Medicinska sestra dolazi u kamp svako jutro kako bi nadgledala zdravstveno stanje. Prilično redak i pozitivan slučaj na Kosovu.

FUNKCIJE UNHCR-A I OPŠTINA VEZANE ZA POVRATAK

U većini slučajeva, povratak IRL-a koja su van Kosova je sistematski organizovan. Stoga su UNHCR i opštine unapred obavješteni o istom. Po dolasku povratnika u region, terenski službenici UNHCR-a posećuju porodice povratnika i intervjuišu ih. Na ovoj tački UNHCR dobija informacije kao što su broj članova porodice, bezbedonosni uslovi, pogotovo situacija u njihovim pređašnjim mestima prebivališta (van Kosova). Podaci se šalju UNMIK-u i opštinama. Povratnici dobijaju UNMIK-ove identifikacione papire po obavljanju razgovora sa UNMIK-om. Međutim, niti UNHCR niti UNMIK službeno ne vode podatke o starosti i polnoj pripadnosti

povratnika. UNMIK čak ne beleži niti podatke o etničkoj pripadnosti povratnika. Što se tiče školovanja i reintegracije dece povratnika te nepouzdanog prikupljanja podataka od strane centralnih institucija Kosova, ukoliko bi podaci uključivali starost, pol i etničku pripadnost, oni bi se tada pokazali kao veoma vredni pri pružanju pomoći reintegraciji povratnika.

Na nivou opštine i UNMIK-a, međutim, pogotovo u etnički komplikovanim regionima kao što su Gnjilane, Peć i Mitrovica, jednom kada UNMIK i opštine dobiju podatke o povratnicima, UNMIK i opštine održavaju multisektoralne sastanke na kojima se raspravlja bezbednost, obrazovanje, pomoć i tako dalje. U pogledu obrazovanja, UNMIK i opštine razmatraju škole koje su voljne i u mogućnosti da private povratnike, razmatraju udaljenost od mesta stanovanja do mesta školovanja, te potreban nastavni materijal.

Kada se razmatra potencijalni povratak izvan Kosova, potrebno je dodatno ojačati i proširiti saradnju između organizacija na nivou regiona.

Preporuke

Neophodno je adekvatno analizirati obrazovnu situaciju na Kosovu, kako uz upotrebu podataka koji bi se dobili iz popisa stanovništva te putem uspostavljanja sistema prikupljanja podataka. Iako se svaka organizacija i organi vlasti posvećuju pitanjima obrazovanja na njihove vlastite načine, usled nedostatka aktivne interakcije i saradnje među organizacijama, uticaj njihovog rada nije nužno i efektivan. Iako se dešava da se nedostaci raspoloživih podataka mogu rešiti putem razgovora između učesnika u procesu. Na primer, u pogledu EMIS-a, postoji velik proctor za razgovor između EMIS tima i MEST-a u cilju poboljšanja metodologije. U cilju prikupljanja podataka iz Srpskih škola, EMIS tim bi mogao da iskoristi mrežu koju su UNICEF i NVO-e razvili sa Srpskim obrazovnim vlastima. Putem dijaloga sa MEST-om i ostalim obrazovnim ekspertima, tim bi mogao dodatno istražiti obrazovna pitanja na Kosovu.?

Jedan od načina da se podaci prikupljaju efikasnije jeste standardizacija formulara u koje opštine unose brojke i informacije o deci u svrhu kreiranja obrazovnog budžeta te dodatno

razvijanje dokumenata kojima UNHCR i UNMIK prikupljaju podatke o povratnicima. Svaka opština ima jedinstven etnički sastav i regionalne karakteristike. Interakcijom sa svakom opštinom, centralna vlada može poboljšati obrazovnu situaciju dece. Decentralizacija može biti realizovana putem razvijanja kanala između centralne vlade i opština.

Jasno je da svaka etnička grupa zahteva različite pristupe i intervencije. Obrazovna situacija Romske dece se neće poboljšati ukoliko se ne osigura socijalno dobrostanje za Romsku zajednicu. Sva manjinska deca na Kosovu, pogotovo Srpska deca, treba da imaju obezbeđeno okruženje u kom će im obrazovanje biti dostupno bez obzira na politička pitanja. Iako ovaj document dolazi do zaključka da bezbednost nije glavni razlog za neškoloavanje, etnički incidenti koji su se desili Augusta 2003 godine će svakako imati negativan uticaj na školovanje manjinske dece.

Uz vodeću vladinu ulogu i dalje napore koji se čine u promovisanju obrazovanja za svu decu Kosova, socijalna mobilizacija je takođe značajna: svi činioци - lokalne vlasti, NVO-e, predstavnici zajednica, mediji, porodice te sama deca - moraju identifikovati i dosegnuti onu decu koja ne pohađaju školu kako bi im se omogućila adekvatna pomoć i zaštita. Osnajivanje dece, roditelja i zajednica da cene i zahtevaju ispunjavanje dečijih prava će doprineti unošenju promena u obrazovne i socijalne strukture³⁷.

Obrazovanje na Kosovu se součava sa mnogim izazovima. Ovo zahteva elaboriranu strategiju na socijalnom i političkom polju. U cilju razvijanja efektivnih strategija, od izuzetne je važnosti uspostavljanje nacionalne politike za obrazovanje na što ranijem nivou. Vlada mora da definiše multietničko obrazovanje; do kog stepena bi škole trebale da budu multietnične. Multietničko obrazovanje podrazumeva ili istu zgradu i različite učionice ili iste učionice i isti kurikulum. U ovom slučaju, kako se posvetiti pitanju obrazovanja na maternjem jeziku? Uočava se da ponekad vlasti i službenici na Kosovu imaju različite koncepte multietničkog obrazovanja. Ukoliko vlada jasno ne pokaže pravac, biće nemoguće uspostaviti otvoren i uključiv obrazovni sistem u kom svako dete može u potpunosti ostvariti njegova/njena ljudska prava u cilju razvijanja tolerancije.

Reference

- Amnesty International (2003, April). Zatvorenici u Našim Vlastitim Kućama
- Center for Co-Operation with Non-Members Directorate for Education, Employment, Labour and Social Affairs Education Committee (2001, Jun). TEMATSKI PREGLED NACIONALNE POLITIKE ZA OBRAZOVANJE-KOSOVO
- EMIS (2003, Jul). EMIS/SIMA Sistem Rukovođenja Obrazovnim Informacijama
- EMIS (2002, Avgust). Školske Obrazovne Statistike 2002
- Međunarodna Krizna Grupa (2002, Decembar). Povratak u Nesigurnost, Kosovski Proces Povratka Raseljenih
- IRC (2002, Novembar). Obrazovni Program za Rome, Aškalije i Egipćane (EPRAE) Interni Izveštaj Podnesen Švicarskoj Kancelariji za Razvoj i Saradnju
- KEC Znanja Kosovskih Učenika o Dečijim Pravima
- KEC (2003, Maj). Refleksije o Dečijim Pravima kroz oči stanovnika Kosova
- KEC Politika Obrazovanja za Demokratsko Društvo i Rukovođenje Različitostima u Jugoistočnoj Evropi
- Stocktaking Istraživački Projekat-Izveštaj: Kosovo
- Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije (2002, Novembar). Školske Obrazovne Statistike 2002
- Regionalna Kancelarija u Mitrovici za Obrazovanje, Nauku i Tehnologiju. Uloga i Struktura Regionalne Kancelarije za Obrazovanje, Nauku i Tehnologiju u Mitrovici
- Opština Dragaš (2002, Oktobar). Goranci u Dragašu
- Opština Dragaš (2002, Februar). Obrazovni Profil u selima Goranaca
- Opština Prizren. Pregled učenika po Etničkoj pripadnosti, Opština Prizren
- Opština Prizren (2003, Jul). Komparativna Demografska Tabela Manjinske Populacije u Opštini Prizren
- OSCE i UNHCR (2002). Deveti Asesment Situacije Etničkih Manjina na Kosovu

OSCE i UNHCR (2003, Mart). Deseti Asesment Situacije Etničkih Manjina na Kosovu

UNHCR. Etnički Pregled Manjinske Populacije na Kosovu

UNHCR. Povratak Manjina iz vanjskog i unutrašnjeg raseljeničtva po regionima - Brojke i Postotci

UNHCR (2003, Januar). IRL-a sa Kosova u Srbiji i Crnoj Gori

UNHCR (2003, Januar). Ažurirana Situacija Roma, Aškalija, Egipćana, Bošnjaka i Goranaca na Kosovu

UNHCR i ACTED (2002, Septembar). Program Vodeće Agencije, Regionalni Mesečni Izveštaj: Mitrovica/a

UNICEF, MEST i SOK (2002, Decembar). Pregled Obrazovanja na Kosovu po Polovima

UNICEF i SOK (2001). Statistike Obrazovanja na Kosovu 2001

Svetska Banka (2001, Decembar). Asesment Siromaštva na Kosovu

Svetska Banka (2001) "ECSSD Radni Papir o Socijalno Održivom Razvoju Br. 31, 7 Jun, 2001 godine-Konflikt i Promene na Kosovu-Uticaj na Institucije i Društvo"

Fusnote

¹UNDP, "Izveštaj o Ljudskom Razvoju Kosovo 2002", 2002, p104

²UNDP, "Izveštaj o Ljudskom Razvoju Kosovo 2002", 2002, p105

³UNDP, "Izveštaj o Ljudskom Razvoju Kosovo 2002", 2002, p23

⁴EMIS, "Broj učenika po tipu škole, etničkoj pripadnosti i opštini na Kosovu, drugi ciklus", 2002

⁵Lumnije Krasniqi, "EMIS/SIMA Sistem Rukovoženja Informacija o Obrazovanju", 2003

⁶Lumnije Krasniqi, EMIS tim, 9-ti Jul, 2003

⁷Lumnije Krasniqi, EMIS tim, Avgust 2003

⁸Zaffeer Ud Din, MEST, Jun 2003

⁹Gian Franco Deramo, OSCE, Jul 2003

¹⁰Gregory Fabian, OSCE, Avgust 2003

¹¹Marie Whalen, UNHCR Gjiilan/Gnjilane, Jul 2003

¹²UNHCR i OSCE, "Deveti Asesment Situacije Etničkih Manjina na Kosovu", 2002, p20

¹³Laura Gana, Opština Peć, Avgust 2003

¹⁴Laura Gana, Opština Peć, Avgust 2003

¹⁵Region Gnjilana, Službenik za Obrazovanje, Opština Štrpce, Jul 2003

¹⁶Ricardo Rodriguez, Opština Prizren, Jul 2003

¹⁷Marie Whalen, UNHCR Gnjilane, Jul 2003

¹⁸Kristen Stec, International Refugee Council (IRC), Avgust 2003

¹⁹Pranvera Sinanaj, Društvo Majke Tereze, Avgust 2003

²⁰Marie Whalen, UNHCR Gnjilane, Jul 2003

²¹Bethany Christian Service, Jul 2003

²²Društvo Majke Tereze, "Podaci od interesa, Plementina IRL-a kamp", Jul 2003

²³Mehmet Burdali, Opština Dragaš, Avgust 2003

²⁴Hajriz Hajdini, Koordinator Komiteta za Zaštitu Dečijih Prava, Avgust 2003

²⁵UNHCR Kosovo, "Ažurirana Situacija Roma, Aškalija, Egipćana, Bošnjaka i Goranaca na Kosovu", Januar 2003

²⁶Laura Gana, Opština Peć, Avgust 2003

²⁷Milica Kostadinović, KEDP, Jul 2003

²⁸Amnesty International, "Zatvorenici u Našim Vlastitim Kućama", April 2003, p5

²⁹Marie Noelle, UNHCR Mitrovica, Jul 2003

³⁰Bethany Christian Service, Jul 2003

³¹Laura Gana, Opština Peć, Avgust 2003

³²MEST, "ŠKOLSKE OBRAZOVNE STATISTIKE 2002", Novembar 2002, p4

³³UNHCR Kosovo, "POVRATAK MANJINA IZ VANJSKOG I UNUTRAŠNJEG RASELJENIŠTVA PO REGIONIMA-BROJKE I POSTOTCI", Maj 2003

³⁴UNHCR Kosovo, "POVRATAK MANJINA IZ UNUTRAŠNJEG RASELJENIŠTVA PO REGIONIMA-BROJKE I POSTOTCI", Maj 2003

³⁵UNHCR Kosovo, "IRL-a sa Kosova u Srbiji i Crnoj Gori", Januar 2003

UNHCR Kosovo Službenik za Zaštitu G-din Ueno ističe da su brojke obezbeđene od Srpske vlade te da postoji mogućnost "duple registracije" i "ne-registracije" ili "do-registracije"

³⁶UNHCR Kosovo i UNHCR terenske kancelarije Mitrovica i Gnjilane, Jul 2003

³⁷Sigrid Maurer, Care International, Oktobar 2003

United Nations Children's Fund - UNICEF
Ali Pashe Tepelena, br. 1
Priština, Kancelarija na Kosovu

Telefoni: + 381 38 249 230/ 231/ 232
Telefaks: + 381 38 249 234
pristina@unicef.org
www.unicef.org